

Rubinstein'in Mirası

FM Alper Efe ATAMAN

Merhabalar sevgili *Analiz Köşesi* takipçileri, bu yazıda satranç tarihinden bir konuyla karşınızdayım.

19. yüzyılın sonlarından itibaren, 2. Dünya Şampiyonu Emanuel Lasker satranç dünyasına peşi sıra elde ettiği başarılarla liderlik yapıyordu. Hastings 1895 Turnuvası'ndaki başarısıyla genç Amerikalı Harry Nelson Pillsbury satranç dünyasında 'acaba yeni bir Morphy ile mi karşı karşıyayız?' sorularını uyandırır da, St Petersburg 1895/96 Turnuvası'nda Lasker'in kendi deyişiyle 'hayatımın partisi' diye nitelediği karşılaşmada Pillsbury'yi devirmesi, bu beklentilere noktayı koyuyordu. 1906 yılında genç Amerikalı usta erken yaşta hayatını kaybedince, Lasker tekrar rakipsiz konumunu sağlamlaştıracaktı.

Ancak bu durum çok uzun sürmedi. 1910 yılında Schlechter karşısındaki zorlu sınavında eşitliği son partide yakalayarak *ancak* ünvanını koruyabilen Lasker, belki de en zorlu sınavını henüz vermemişti. Çünkü Steinitz Okulu'nun genç temsilcileri henüz sahneye çıkıyordu ve bu grubun en kuvvetlisi, hiç şüphe yok ki, Polonyalı satranç ustası Akiba Rubinstein'dı.

2. Dünya Şampiyonu'yla hiçbir zaman ünvan maçı yapamamış olsa da, satranç dünyası onu Lasker'in gerçek rakibi olarak tanımaktadır. Açılış teorisine yapmış olduğu katkılar, ortaya koyduğu harika kale finalleri ve öğretici oyunortası fikirleri, Rubinstein'in önemini zamanla satranç severlerin ve satranç ustalarının hafızlarına kazıdı. İşte bu yazıda, Kasparov'un deyişiyle 'Büyük Akiba'nın bizlere bıraktığı mirası inceleyeceğiz.

Akiba Rubinstein - Carl Schlechter
San Sebastian 1912, [D41], (Ataman, A)

1 d4 d5 2 ♘f3 ♘f6 3 c4 e6 4 ♘c3 c5 5 cxd5 ♘xd5

Vezir Gambiti'ne karşılık sıklıkla uygulanan sistemlerden birisi olan Tarrasch Varyantı genellikle 5...exd5 hamlesiyle devam eder. Ancak unutulmaması gereken, izole vezir piyonu durumunun olası zayıflıklarını daha o zamanlarda kavramış olan Rubinstein'in, bu varyanta en sıkıntılı halleri 6 g3! hamlesi ile yaşattığıdır. Belki de bu nedenlerle Schlechter, merkezdeki piyon çoğunluğunu rakibine bırakmaya razı oluyordu.

6 e4 ♗xc3 7 bxc3 cxd4 8 cxd4 ♖b4+ 9 ♕d2 ♔a5?!

Siyahların son hamlesine kadar her iki taraf da en mantıklı bir şekilde gelişimlerine devam ettiler. Siyahlar hızlıca rok atıp beyazların gurur kaynağı merkezine saldırmayı hedeflerken, aynı zamanda da vezir kanadında sahip olduğu piyon çoğunluğu ile uzun vadede avantaj yakalamayı hedefliyordu. Beyazlar ise, mücadelenin oyunsonuna kadar

sürmeyeceği (!) umuduyla, sahip olduğu kuvvetli merkez ve alan avantajına güveniyordu. Şöyle ki, doğru bir devamyolu şu şekilde olabilirdi: 9...♙xd2+ 10 ♖xd2 0-0 11 ♙c4 ♘c6 12 0-0 b6 ve beyazlara hafif üstünlükle. Ancak son hamle beyazlara, açık dikeylerden üstünlük elde etme fırsatı veriyordu.

10 ♖b1 ♙xd2+ 11 ♖xd2 ♖xd2+ 12 ♙xd2 0-0 (D)

13 ♙b5!

Birçok satranç sever Rubinstein'ın bir oyunsonu üstadı olduğu konusunda hemfikirdir. Bazıları ise, bir avantajdan daha büyük bir üstünlük ele geçirilmesi adına vazgeçilmesi hallerinde Rubinstein'ın öne çıktığını düşünür. Ben ise, Rubinstein'ın piyon yapıları arasındaki en küçük farklılıkların önemini vurgulamasının önemli olduğunu düşünüyorum. Beyazların son hamlesinin hedefi, rakibinin ...♘c6, ...♘d7, ya da ...♙d7 gibi doğal gelişim hamlelerini engellemektir. Siyahların bir sonraki hamlesinden sonra ise, b6-karesinin kontrolü ciddi anlamda zayıflatılmış olacaktır. O halde bir kere daha hatırlayalım: *her piyon sürüşü, bir ya da iki karenin kontrolünü zayıflatır*. Bu görüşü, piyon hamlelerinin geri dönüşü olmadığı ile birlikte göz önünde bulundurduğumuzda, piyon sürüşlerini çok dikkatli yapmamız gerektiği açık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

13...a6 14 ♙d3 ♖d8 15 ♖hc1

Kaleler açık dikeylere!

15...b5 16 ♖c7

İzin verildiğinde de 7. yataylara!

16...♘d7 17 ♙e3 ♘f6?!

Merkezdeki piyonların yan yana durdukları hallerdeki gücü, arkasındaki taşların ideal noktalara daha rahat bir şekilde yerleşebilmelerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, siyahların ...f5-sürüşüyle bu etkili piyon yapısını zayıflatmaya çalışması gerekiyordu; böylelikle, d5-karesinin kontrolü de ele geçirilebilecekti: 17...f5! 18 exf5 ♘f6! (etkili ara hamle sayesinde piyon kaybı da engelleniyor). Siyahların partideki son hamlesi ise, e5-karesinin kontrolünü bırakarak, beyaz atın etkili bir noktaya ulaşmasına izin vermektedir.

18 ♘e5 ♙d7 19 g4!

Şah kanadındaki genişleme, beyazların üstünlüğünü artırıyor.

19...h6 20 f4

Yinelenen g5 tehdidiyle.

20...♙e8 21 g5 hxg5 22 fxg5 ♘h7 23 h4 (D)

Bu konumdan sonraki mücadeleyi birçok okuyucu ‘sadece bir teknik meselesi’ olarak nitelendirebilir. Ancak unutmayalım, “satrançta en zor görev, kazanılmış oyunu kazanmaktır”.

23...Rd8 24 Rbc1 Rxc7 25 Rxc7

Tüm sadeleştirmelere karşın, beyaz taşların ideal konumları ve siyah kuvvetlerin acizliği, beyazların açılış safhasının hemen sonrasında ele geçirdiği üstünlüğü sürdürmesine izin vermektedir.

25...Rd8?!

Kötü konumda yapılan bu bir diğer kötü hamle, siyahların a-piyonunun zayıflamasına neden oluyor. Ancak diğer hamlelerin tümü de, farklı yeni zayıflıkların ortaya çıkmasına neden olurdu: 25...b5 hamlesi siyah piyonları hedef haline getirirken (26 Rb7 b4 27 Rxc4 ve beyaz filin konumu daha da geliştirilmiştir), 25...f5 hamlesi şah kanadına zayıflıklara yol açardı (26 gxf6 gxf6 27 Rg4 ve yeni zayıflıklarla).

26 Rxc7 f6 27 gxf6 gxf6 28 Rg4 Rxc7 29 Rxc7 (D)

Neredeyse forse bir şekilde ulaşılan konumda, siyahlar zayıf a6-piyonundan vazgeçerek, rakip kaleyi 7. yataydan bir an için bile olsa uzaklaştıracaklarını umuyor olmalıydı: 30 Rxa6?! Rg7 31 Rxe6 Rxc6 32 Rxb5. Ulaşılan bu konumda da, beyazların taşa karşı sahip olduğu 3 piyon kendisine önemli kazanç fırsatları verirdi. Ancak yine de, Rubinstein’ın bir sonraki hamlesi ile taktik motiflerden faydalanması (aşırı yüklenme - saptırma), konumun gereksiz bir şekilde karışmasını engellemektedir.

30 Rxc7!

Elbette ki e2-fili bir 'tabu'dur: 30...♙xe2?? 31 ♘f7+ ♔g8 32 ♘xd8. Kazanılan tempo sayesinde, a6-piyonunu alışından sonra, Rubinstein atı için g4-kaçış karesini hazırlamış oluyordu.

30...♙e8 31 ♖xa6 ♜g7 32 ♘g4 f5?!

Bir kere daha o özlü söz karşımıza çıkıyor: *her piyon sürüşü, bir ya da iki karenin kontrolünü zayıflatır*. Şimdi piyon sürüşü sonrasında zayıflatılmış olan kare e5-karesiydi ki, beyaz at bunu etkili bir şekilde kullanacaktı.

33 ♖a7+ ♜h8

33...♜g6 hamlesi siyah fil karşısında uygulanan taktik motiflerin çok benzer bir uygulamasının yaşanmasına sebep olurdu: 34 ♘e5+ ♜h6 35 ♙xb5! ve yine f7-karesinden atılacak olan çatal dolayısıyla beyaz fil bir 'tabu'dur.

34 ♘e5 fxe4 35 ♙xb5

Önceki nottaki açıklamanın benzer bir uygulaması. Tüm bu taktik fikirler, beyaz atın merkezdeki etkili konumundan kaynaklanmaktadır.

35...♘f6 36 ♙xe8 ♖xe8 (D)

37 ♜f4! ♜g8?!

Schlechter'in direnci, konumun kötüleşmesiyle daha da kırılıyor. Daha dirençli bir hamle, 37...♖g8 olabilirdi. Bu şekilde en azından, beyaz şahın konumunu daha da kuvvetlendirmesine imkân tanınmamış olurdu.

38 ♜g5 ♖f8 39 ♜g6 1-0

İlk partide sadeliğin güzelliği dikkatimizi çekiyor, öyle değil mi? İncelenecek olan ikinci parti ise, kalelerin etkin kullanımına ilişkin, satranç tarihinde haklı olarak önemli bir yer edinmiş, inanılmaz bir kombinezonla sona eren, unutulmaz bir partidir.

Georg Rotlewi - Akiba Rubinstein

Lodz 1907, [D40], (Ataman, A)

1 d4 d5 2 ♘f3 e6 3 e3 c5 4 c4 ♘c6 5 ♘c3 ♘f6 (D)

Böylelikle karşımıza bir kere daha Vezir Gambiti'nin Tarrasch Devamyolu çıkıyor. Ancak, beyazların açılış kurgusu, acaba muhtemel izole d5-piyonunun zayıflığından yararlanabilmek adına ortaya konacak en etkili fikir mi? Bunu partinin devamında göreceğiz.

6 dxc5 ♘xc5 7 a3 a6 8 b4 ♘d6 9 ♘b2 0-0 10 ♔d2 (D)

Burada farklı alternatifler göz önüne gelebilir: 10 ♘d3 hamlesi tamamen simetrik bir konumun oluşmasına neden olurdu: 10...dxc4 11 ♘xc4 b5 12 ♘d3 ♘b7. Elbette ki tempo fazlası beyazlara konumda bazı üstünlükler sunardı; ancak, acaba bu Rotlewi'nin açılıştan beklentilerini karşılayabilir miydi, onu bilemiyorum. Diğer seçenekte ise beyazlar 10 cxd5 exd5 11 ♘e2 ile izole piyona karşı oynamak isteyebilirdi. Ancak siyahların kurgusu, rakibinin d5-piyonunun zayıflığından faydalanmasına henüz imkân tanımamaktadır.

10...♔e7!

Etkili bir piyon fedası. Rubinstein, açılıştaki gelişimin önemini kavradığını, zayıflıktan bir seferde vazgeçerek gösteriyor: 11 cxd5 exd5 12 ♘xd5 ♘xd5 13 ♔xd5 (aksi takdirde siyahların olası ...d4-sürüşü etkili gelirdi) 13...♘d8 14 ♔b3 a5 15 b5 ♘e5 ve tahtanın ortasında kalmış beyaz şah karşısında etkili taş oyunu. Muhtemelen rakibinin mücadelenin erken safhasında inisiyatifi ele geçirmesinden çekinen Rotlewi, doğal gelişim hamleleriyle devam etmeye karar verdi.

11 ♘d3 dxc4 12 ♘xc4 b5 13 ♘d3 ♘d8!

Kendi taşının konumunu geliştirirken, beyazların 0-0 fikrini de engelliyor: 14 0-0? ♖xh2+! 15 ♜xh2 (15 ♖xh2 ♔d6+ çifte vuruş sayesinde piyon kazancı sağlar) 15...♞e5 16 ♜xb5 ♞xd3 17 ♞d4 ♞xb2 18 ♔xb2 ♜b7 ve siyahların beyaz-renkli filinin uzun çaprazdaki etkinliği, kendisine en az hafif üstünlük getirir.

14 ♔e2 ♜b7 15 0-0 ♞e5 16 ♜xb5 ♞xd3 17 ♞d4 ♞xb2 18 ♔xb2 ♜b7 19 ♜c7 18 e4

Yazının ilk partisinde incelediğimiz partideki gibi, normal hallerde, merkezdeki hareketli piyon ikilisi sahibine çoğunlukla avantaj sağlayan bir unsur olmaktadır. Ancak burada beyazların gözden kaçırdığı, fil çiftinin uzun çaprazlardaki etkinliğinin yanı sıra, açık dikeylerdeki kalelerin aktifliğinin, siyahlara net hedef noktalar ve ciddi karşı oyun imkânları vermekte olduğuydu. Beyazlar mücadelenin hiçbir aşamasında piyon ikilisinden istediği ölçüde faydalanamayacaktı.

18...♞ac8! 19 e5 ♜b6+

Şematik düşünce başlıyor: aynı 2 yıl öncesindeki Türkiye Yaş Grupları Şampiyonası'nın ardından yazmış olduğum "Satrançta Nesnellik" adlı köşe yazısında incelemiş olduğum partideki gibi, siyahlar 'küçük stratejik operasyonlar'a girişmeden önce rakip taşları en sıkışık noktalara sürüklüyor.

20 ♜h1 (D)

20...♞g4!

Beyazlar piyon ikilisini hareketlendireceğim derken, rakibinin taş oyununu göz ardı etmiş oldu. Şimdi g4-atına dokunmak oldukça sakıncalıdır: 21 ♔xg4?! ♞xd3 (kalelerin açık dikeylerdeki gücünü vurgular) ve ...♞xc3 ile ...♞d2 (Xb2, Xg2) fikirleriyle. Fil çiftinin 21 ♞e4 hamlesiyle kısıtlanması denemesi de yeterli olmaz: 21 ♞e4 ♔h4! 22 h3 ♞xd3 siyahlara kazanarak. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, beyazların bir sonraki hamlesi en mantıklı seçenek gibi görünüyor.

21 ♜e4 ♔h4!

Ara vermeksizin taşları aktifleştirip, beyazların konumu üzerindeki baskıyı arttırarak.

22 g3

22 h3 hamlesi de 'hazin son'u engelleyemezdi: 22 h3 ♞xc3! 23 ♜xc3 ♜xe4 24 ♔xe4?! (24 ♔xg4 ♔xg4 25 hxg4 ♞d3! 26 ♜h2 ♞xc3) 24...♔g3! 25 hxg4 ♔h4#.

22...♞xc3!! (D)

Bu feda ile, bence satranç tarihinde görmüş olduğumuz en kuvvetli 2. kombinatif konum karşımıza çıkıyor. Şimdi tahta tam anlamıyla bir karmaşıklığa doğru sürükleniyordu. En kuvvetli hamle mi, onu yazının en sonuna bırakıyorum.

23 gxh4

23 ♖xc3 ♗xe4+ 24 ♔xe4 ♔xh2# senaryosu göz önünde bulundurulduğunda zorunlu bir tepki.

23...♖d2!! (D)

Kaleler açık dikeylere! İşte Rubinstein'ın bizlere gerçek mirası! Çok fazla varyant vererek yazıyı sıkıcılaştırma riskini yaşayacak olsam da, tüm varyantların güzelliğini gözler önüne sermek adına detaya gireceğim:

- a) 24 ♔xg4 ♗xe4+ 25 ♖f3 ♖xf3 siyahlara kazanarak.
- b) 24 ♗xc3 ♖xe2 25 ♖f2 ♗xe4+ 26 ♔g1 ♗xf2+ 27 ♔f1 ♗f3 ve 28...♗xh2#.
- c) 24 ♗xb7 ♖xe2 25 ♗g2 ♖h3!! partidekine benzer bir şekilde kazanarak.

Rotlewi 4. seçeneği tercih edince, Rubinstein açık dikeylerdeki kalelerin gücünü bizlere en iyi bir şekilde göstermek adına karşısına çıkan fırsatı değerlendiriyordu.

24 ♔xd2 ♗xe4+ 25 ♔g2 (D)

25...♖h3!! 0-1

Kitaplarda bu parti hakkında, Anderssen'in Kieseritzky karşısındaki partisinde atıfta bulunularak, şu yorum yapılır: *Rubinstein'in Ölmez Partisi!*

Aradan yıllar geçer ve aşağıdaki konuma Koskinen - Kasman, Helsinki 1967 partisinde ulaşılır. Beyazların iki alet fazlalığına karşın aktif siyah taşlar karşısında işinin zor olduğu açıktır. Ancak son vuruşu Kasman, *Rubinstein'in Mirası* fikrinden yararlanarak uygular:

1...♕xb4+

Bu vezir fedasının arkasındaki nokta, siyahların bir sonraki hamlesi sonrasında ortaya çıkacaktır. Bir kere daha hatırlayalım: *önemli olan, kimin daha fazla kuvvete sahip olduğundan çok, tahtanın kritik bölgesinde kimin daha etkili taşlara sahip olduğuyla alakalıdır.*

2 ♖xb4 ♜d2!!

Satranç tarihinde yapılmış, belki de en beklenmedik ve etkili hamle. 5 beyaz taşın korumakta olduğu d2-karesinden yapılan kale fedasıyla mat engellenemiyor. Şimdi olası varyantları inceleyelim:

- a) 3 ♖bxd2 ♜c2# 0-1.
- b) 3 ♜fxd2 ♜c2# 0-1.
- c) 3 ♙xd2 ♜c2# 0-1.
- d) 3 ♖xd2 axb4# 0-1.
- e) 3 ♙xd2 ♜c2+ 4 ♙xc2 axb4# 0-1.
- f) Bunların hiçbiri uygulanmadığında 3...axb4# ya da 3...♜c2# ile siyahlar kazanır.

Rubinstein'in Mirası (kaleler açık dikeylere), Kasman tarafından kanımca satranç tarihinde oynanmış en kuvvetli hamle olarak karşımıza çıktı.

Yararlanılan Kaynaklar:

- *My Great Predecessors Part 1* (Benim Ustalarım), Kasparov - Plisetsky, Everyman Chess 2003.
- *Foundations of Chess Strategy* (Satranç Stratejisinin Temelleri), Bo Hansen, Gambit Publications 2005.
- *Lessons in Chess Strategy* (Satranç Stratejisinde Dersler), Beim, Gambit Publications 2003.
- *Play Like a Grandmaster* (Büyükustalar Gibi Oynamak), Kotov, B T Batsford Publications 1978.
- *Wikipedia* (Wikipedi) internet ansiklopedisi.